

ბონდო არველაძე

სომხური ფალსიფიკაციის მხილება ბრკელდება

გამოვიდა მეორე ტომი — „ფალსიფიკაციის დამანგრეველნი“ (2014, ბაქო, რუს. ენაზე). წინასიტყვაობის ავტორი და შემდგენელი გახლავთ აკად. ფუად აზუნდოვი. მასში შესულია ამერიკის, აზიის, ავსტრალიისა და საბჭოთა კავშირის შემდეგ ჩამოყალიბებული ქვეყნების მეცნიერთა და პოლიტოლოგთა სტატიები და თეზისები, რომლებშიც მხილებულია სომეხ მეცნიერთა მიერ ათეული წლების განმავლობაში გაყალბებული ისტორიისა და კულტურის უამრავი ფაქტი.

ერევნის სახანოს შექმნით დაიწყოთ. ეს სახანო ჩამოაყალიბა შაჰის დიდმა ვეზირმა რევანგულ ხანმა და აქ ააშენა ციხე-სიმაგრე (1511). ამ დროს და შემდგომ საუკუნეებში ერევანი მუსლიმთა მჭიდროდ დასახლებული ქალაქი იყო. მას მართავდნენ ხანები, რომელთა შორის რამდენიმე გამაჰმადიანებული ქართველიც იყო. XVIII ს-ში ერევანის სახანო და მისი მმართველი ხანი ერეკლე II-ის ვასალია.

რუსეთის მიერ ერევნის ციხე-სიმაგრის აღებამდე ეს ქალაქი მუსულმანური იყო. ციხე-სიმაგრის აღების ისტორიული მომენტი შემოგვინახა რუსმა მხატვარმა, ბატალისტმა ფრანც რუბომ — „ერევნის ციხე-სიმაგრის გადაცემა 1827 წლის 1 ოქტომბერს“. სურათში ჩანს მუსულმანური მეჩეთები და რელიგიური ნაგებობანი. დღეს ისინი აღგვილია პირისაგან მიწისა. ეს რა გასაკვირია, ერევანში იყო ლაშა-გიორგის დროინდელი ქართული მართლმადიდებლური ტაძარი, ისეა წაშლილი, კვალიც ვერ მივაგენი.

ისტორიას მივყვით. საუკუნეების განმავლობაში სომხები ალბანურ ეკლესიებსა და ისტორიულ ძეგლებზე ფხეკდნენ ალბანურ ეპიგრაფიკას და მათზე სომხურ წარწერას აკეთებდნენ. მათ ახლა სომხურად აცხადებენ. ჩვენ დროში ასეთ ფალსიფიკაციას ეწევიან

აფსუა სეპარატისტები. ისინი უძველეს ქართულ ტაძრებსა და ისტორიულ ძეგლებზე ქართულ ეპიგრაფიკას ანადგურებენ და არარსებულ აფხაზურ ძეგლებად აცხადებენ.

როგორც ჩანს, სეპარატისტებს ერთნაირი ზელწერა აქვთ!

ერთ-ერთი ტიპური მაგალითი: სომეხი ექსტრემისტები ყოველნაირად ცდილობენ ხალხის მესხიერებიდან ამოშალონ ისტორიული ფაქტი — ყარაბაღში 1978 წელს აღმართეს ობელისკი „მარაღა — 150“. ეს გაკეთდა სპარსეთიდან ყარაბაღში სომხების შემოსახლების (1828) ხსოვნის აღსანიშნავად. სომეხმა სეპარატისტებმა 1988 წელს ეს ობელისკი გაანადგურეს იმიტომ, რომ თავი წარმოაჩინონ ყარაბაღის აბორიგენებად და არა გვიან მოსულებად.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სომეხი მეცნიერები მათთვის არასასურველი ისტორიული ძეგლების ფალსიფიკაციასა და განადგურებას არ სჯერდებოდნენ და სისტემატურად ეწეოდნენ და ეწევიან ისტორიული წერილობითი წყაროებისა და დოკუმენტების ფალსიფიკაცია-გაყალბებას. შორეულ ისტორიულ წარსულში როგორც უღელტოვებდნენ, ამის საუკეთესო მაგალითია ისტორიკოსი მოვსეს ხორენაცი (დადგენილი არ არის V-VII, VIII თუ IX ს-ში ცხოვრობდა). აი, რას წერს ისტორიკოსი გ. ჭეიშვილი: „მოვსეს ხორენაცი კოსმოკრატიზმის კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს. „სომეხთა ჰეროდოტემ“ ირანის ისტორია მოხერხებულად მოარგო მშობელი ქვეყნის წარსულს და აქემენიდების და სასანიდების სამხედრო გამარჯვებები ჰაიკიდებსა და არშაკუნიანებს მიაწერა. თხრობაც ირანულ სამყაროში გავრცელებული პოლიტიკური თეორიების მიხედვით გააწყო და შექმნა მწყობრი კონცეფცია, რომელიც აზიური სამყაროს ფრიად მნიშვნელოვან ნაწილზე „სამყაროს მბრძანებელი“ ჰაოსიანების უფლებებს ასაბუთებდა“.¹ მაგრამ „დიდი სომეხთი“ დიდხანს არარსებულა, რადგან რომაელებმა დაიპყრეს და დაიმონეს. საქმე იქამდისაც კი მივიდა, რომ არტაშესიდების სამეფო დინასტიამ უარი თქვა „მეფეთა მეფის“ ტიტულზე. ამავე დროს მათ გამოუჩნდა მეტოქე კავკასიაში იბერთა „დიდი მეფეების“ სახით. ასე რომ, დაბეჩავებული არმენია წარსულის დიდებით სულდგმულობდა. შელახულმა პოლიტიკურმა თავმოყვარეობამ გააძლიერა ნოსტალგია წარსული დიდებისადმი. პართული დინასტიის დამკვიდრებამ ე. წ. დიდი არმენიის ტახტზე, გარდასულ დღეებზე მოგონებები ირანული კოსმოკრატიული კონცეფციით გააჯერა და კიდევ უფრო შეასხა

¹ იხ. კრებ. „სამეცნიერო პარადიგმები“, თბ., 2009, გვ. 282.

ფრთები არმენიელთა ტერიტორიულ პრეტენზიებს.²

სომეხ ხალხში ასე ჩამოყალიბდა და განვითარდა „ავადმოფური ისტორიზმი“ (ი. სტალინი), რაშიც დიდი წვლილი მიუძღვის ძველ სომეხ ისტორიკოსებს. აქვე გვსურს აღვნიშნოთ, ეს „სენი“ პირველად მკვეთრად ჩანს მოვსეს ხორენაცის ისტორიაში. სომხური შედარებითი ისტორიოგრაფიის ფუძემდებელი, მხითარისტი ანტონ გარაგაშიანი (1818-1903), რომელიც არის ავტორი „სომეხი ხალხის კრიტიკული ისტორიისა“, წერდა: „არ არსებობს ისტორიული წყარო, ან ზეპირი ტრადიცია ისტორიაში სომეხთა წინაპრის (ჰაიკის შესახებ)... მოვსეს ხორენაცამდე ვერავინ და ვერასდროს ვერ იპოვებდა, რომ „ჰაიკი“, „ჰაიკა“ ან „ჰაიკაზუნი“ იყო სომეხთა ეთნარქი... აგრეთვე, არავის არ დაუმტკიცებია, რომ ტიგრანი, არტაშესი, არფტაჰაზდი და სხვანი იყვნენ სომეხები“ (გვ. 21).

მოსკოვის აღმოსავლურ ენათა ინსტიტუტის პროფესორი, ცნობილი მეცნიერი გრიგორ ხალათიანცი (1858-1912), 1896 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „სომხური ეპოსი მოვსეს ხორენაცის ისტორიაში“, მართებულად აღნიშნავდა: „რაც შეეხება ლეგენდას ჰაიკიდან სომეხი ხალხის წარმომავლობის ან ჰაიკის ქვეყანას, რომელზეც ლაპარაკობს მოვსეს ხორენაცი მისი პირველი წიგნის 11 თავში, ჩვენ უკვე დაფაქტუადა, იგი შექმნილია ზელოვნურად და თვითნებურად, მოვსეს ხორენაცამდე, და მის წყარომდე — ანონიმამდე არცერთი სომეხი მწერალი არ იცნობს ჰაიკს, როგორც სომეხთა ეთნარქს. ასევე უცნობია როგორ ჩამოყალიბდა ამ გმირის სახელისგან ზედსართავი ჰაიკური, ჰაიკიდი, ჰაიკაზუნი. იგი არ არის მოხსენიებული ანონიმთან. მოიხსენება მხოლოდ IX ს-ის ბოლოდან, ე. ი. მოვსეს ხორენაცის შემდეგ. მოვსეს ხორენაცმა გააფრცვლა იგი“ (გვ. 33).

ამ წიგნში („ფალსიფიკაციის დამანგრეველნი“, ტ. II) უხვად არის მოტანილი სომეხი სწავლულების მიერ ისტორიის გაყალბების ნიმუშები. თუმცა, როგორც ვნახეთ, სომეხთა შორისაც იყვნენ მეცნიერები, რომელნიც მეცნიერულ სიმართლეს საკუთარ ინტერესებზე მაღლა აყენებდნენ. მათგან კიდევ შეიძლება დავასახელოთ სწავლული და გამომცემელი გაგიკ ოზანიანი. იგი წერდა: „მოვსეს ხორენაცი ვერდნობა ევსები კესარიელის ეკლესიის ისტორიას, რომლის ორიგინალი თვალთ არ უნახავს და მოაქვს ამონარიდი... მოვსეს ხორენაცი არ არის V ს-ის ისტორიკოსი, იგი თვითმარქჟიაა, რომელიც შესაძლოა ცხოვრობდა VII ს-ში, მისი თხზულება მითების

² გ. ჭიშვილი, დასახ. ნაშ., გვ. 283.

და ხალხური ზღაპრების კრებულს წარმოადგენს. მას არავითარი ჭეშმარიტი მეცნიერული ღირებულება არ გააჩნია“ (გვ. 29).

რუმინელი ისტორიკოსი, პროფ. ვლად ბენეციანი ნაშრომში „რამდენიმე საკითხი სომეხთა ეთნოგენეზის შესახებ“, წერს: „აკად. გრ. ლაფანციანის თეორია სომეხთა წინაპრების შესახებ დაუსაბუთებელია და სუსტია. მოკლებულია ყოველივე ისტორიულ დასაყრდენს და ნამდვილი დეკლარაციული მტკიცებაა“ (გვ. 43).

ევროპელ მეცნიერთა მიერ გამოვლენილი სიყალბის სურათი კი ასეთია. ფრანგი მეცნიერი-ორიენტალისტი ჟოზეფ დეგინი (1721-1800) თავის დროზე მოვსეს ხორენაცისა და მისი ისტორიის შესახებ წერდა: „მოვსეს ხორენაცი მის ისტორიაში პიროვნებების სახელებსა და გვარებს რომ მოიხსენიებს, როგორც სომეხთა მეფეებს, ისინი სომხურისათვის სრულიად უცხოა. მაგალითად, საკუთარი სახელები — არამ და მენაზ წარმოქმნილია ქალღმის მეფეების არამ და მენუას სახელებისგან. მოვსეს ხორენაცი მისი ისტორიის პირველ თავში გვაძლევს მრავალ სომხურ სახელს, რომელთა წარმოშობა გაუებარია. მაგალითად — ჰაიკ, არმენაკ, ამასია, ჰარმა, არა და ღატროს. ესენი რა თქმა უნდა სომხური წარმომავლობის სახელები არ არიან და სომხური ენის ნიადაგზე არ აიხსენება“ (გვ. 46).

სომეხთა ჰეროდოტედ წოდებული მოვსეს ხორენცის ისტორია ოდითგანვე საეჭვო ღირებულების თხზულებად იყო მიჩნეული და, შეიძლება ითქვას, ეს ეჭვი დღესაც განაგრძობს არსებობას. მის ისტორიას პირდაპირ უწოდებდნენ ყალბს და გვიანდელ ეპოქაში გამოწონაგონს. ეს აზრი აქვს გამოთქმული ფრანგ აღმოსავლეთმცოდნეს ეტიენ-მარკ-კატრმერს (1782-1857): „მოვსე ხორენაცის ისტორია — ეს ფაბრიკაცია გამოიკვლია და დაამტკიცა მარიპასმა ნინევიის საარქივო მასალების საფუძველზე. ამ მხრივ სომეხმა ავტორმა მითის შეთხზვის ბრწყინვალე დემონსტრირება მოახერხა“ (გვ. 48).

ანალოგიური მოსაზრება ეკუთვნის ფრანგ არქეოლოგს ჟაკ მორგანს (1857-1924): „ამ ქვეყნის (სომხეთის — ბ. ა.) ისტორიკოსები იყვნენ სასულიერო პირები, მაგრამ ეს მათ ხელს არ უშლიდა, ძველი ლეგენდები, გადმოცემები, ტენდენციურად გადაესწორებინათ, გადმოესწორებინათ, დაემაზინჯებინათ, იმ მიზნით, რომ ბიბლიასა და ჰაიკს შორის კავშირი გაებათ და იგი ბიბლიურ სახედ წარმოესახათ“... არავითარი წერილობითი წყარო არ არსებობს, რომლითაც შეიძლება გამოვლინდეს სომხური ენის პირველი საწყისი ფორმა“ (გვ. 50).

სომეხი ჟურნალისტების და პოლიტოლოგების მეზღაპრობაზე

წერს ცნობილი ებრაელი პოლიტოლოგი დავით ეიდელმანი: „სომეხი ჟურნალისტებისა და პოლიტოლოგების ზღაპრულმა ფანტაზიამ გადააჭარბა ღაზროს ალაიანის მიერ ჩაწერილ სომხურ ზღაპრებსა და ყოველგვარ გამონაგონს. ისინი თვითონ ქმნიან მტრის ხატს, თვითონ იგონებენ თეზისებს და ყოველივე ამას მიმართავენ მათთვის საჭირო მხარისკენ. შემდეგ კი თვითონვე თავდავიწყებით კამათობენ (გვ. 54).

გამოჩენილი ებრაელი პოლიტოლოგი და საზოგადო მოღვაწე ავიგდორ ესკინი შენიშნავს: „ხაზგასმით მინდა ვთქვა ერთი მნიშვნელოვანი მომენტის შესახებ — ისრაელს არ შეუძლია სომეხთა გენოციდი ცნოს იმიტომ, რომ დღეს სომხური პრესა ამტკიცებს — მცირე თურქების ყველა ლიდერი ებრაელები იყვნენო. სომხური მხარე აგრეთვე ამბობს, ეს გენოციდი ორგანიზებული იყო ებრაელების მიერ, რათა მათ ისრაელის სახელმწიფოს შექმნის საკითხი წამოეყენებინათო“ (გვ. 55).

გამოჩენილი ისტორიკოსი და სამხედრო დარგის სპეციალისტი, გენერალ-მაიორი აბაზა ვიქტორი (1831-1898), სომეხ მეცნიერთა გრანდიოზიზმის შესახებ წერს: „როცა ბაგრატიდებმა 961 წ. ქრისტეს შობიდან ანი აირჩიეს თავიანთ დედაქალაქად, მასში ხალხი სწრაფად დასახლდა. ზოგიერთი სომეხი მეცნიერი იმასაც კი ფიქრობს, რომ ამ დროს ანის მოსახლეობა 100 ათას აღწევდა, ხოლო ეკლესიების რიცხვი კი 101-მდე იყო. დღევანდელი მდგომარეობით თუ განვსჯით, ამ ქალაქის ნანგრევების ფართობზე შეიძლება ეცხოვრა მხოლოდ 15.000 ადამიანს (გვ. 58).

დღემდე მეგონა, სომხები მარტო ქართველების სიმღერებს, ღვინოს, სამზარეულოს და კულტურულ ძეგლებს ისაკუთრებდნენ, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ქურთებსაც მოპარეს ხალხური სიმღერები და ცეკვები. ამის შესახებ გულისტკივილით წერს ქურთი პუბლიცისტი აზა ავდალი: „გავიდა დრო და სომხებმა ისწავლეს ჩვენი სიმღერები და ცეკვები, წეს-ჩვეულებანი, სამზარეულო, ეს მათ მოეწონათ და დაისაკუთრეს, დაბრუნებას აღარ აპირებენ. აი, უსირცხვილობა, უსინდისობა! საზიზღრობა და საძაგლობაა. მოუწვეთ დაბრუნება!“ (გვ. 58).

XIX საუკუნის ცნობილი რუსი ისტორიკოსი ალექსანდრე ანინსკი თვლიდა: „სომხური თქმულება მოციქულების ქადაგების შესახებ სომხეთში ნდობას არ იმსახურებს. ასე თუ ისე, გვიანდელია და ეყრდნობა რაღაც ზღაპრებს და გამონაგონებს“ (გვ. 59).

სომეხ მეცნიერთა მიერ სხვისი კულტურის მისაკუთრების სენზე ჩივის როსტოვის ოლქის ქალაქ შახტის უდინთა სათვისტომოს თავმჯ-

დომარე ოლეგ დანილოვი: „სომხებმა თავის დროზე უდნები დაიმორჩილეს და ჩვენი ეკლესიების ლიკვიდაცია მოახდინეს. მათ მოგვპარეს ჩვენ ისტორია, კულტურა და რელიგიური რწმენა“ (გვ. 65).

ალბანურ-უდინური კულტურის მიტაცების შესახებ სომეხთა მიერ საკმარის ვერცლად ლაპარაკობს ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი დანაკარ არამი: „სომხურ-გრიგორიანულმა ეკლესიებმა XX ს-ის დასაწყისში ალბანურ-უდინური კულტურისა და ლიტერატურის კვალის წაშლის მიზნით მოსკოვის წმინდა სინოდის და საპატრიარქოს ნებართვით გაანადგურეს ალბანეთის ძველი ეკლესიების არქივები. დაწვეს და მოსპეს ძველი მატრიანეები, ძველი წიგნები, გაანადგურეს ძველი ალბანური კულტურის და რელიგიის მდიდარი მემკვიდრეობა, რომელიც თავისი არსებობის რამდენიმე ათასწლეულს ითვლიდა. ერთი სიტყვით, სამუდამოდ დაიკარგა კავკასიის ხალხის უზარმაზარი სულიერი მონაპოვარი და კულტურული მემკვიდრეობა, მათ შორის უდინთა ძველი და შუა საუკუნეების ისტორიული და ლიტერატურული ძეგლები, საეკლესიო მსახურება, განსაკუთრებით ენა, საუკუნეთა მესხიერება — „სიცოცხლის წყარო“, ადამიანები, ეროვნულ ღირებულებათა სისტემა, წესი და ჩვეულება“ (გვ. 64).

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ალბანისტიკის ინსტიტუტის დირექტორი ნაგივეი წერს: „სომხებმა თვითნებურად „რესტავრაცია“ ჩაუტარეს ძველ ალბანურ ტაძრებს; გათხარეს და რა ნახეს და რა დამალეს, მხოლოდ ღმერთმა იცის; ალბანური ტაძრები სომხური ეპიგრაფიკით „დაამშვენეს“. სომხური ეკლესიის საცეცხები ისეთი გრძელი აღმოჩნდა, რომ მიიტაცეს და მიითვისეს ლეკური კულტურულ-ისტორიულ-ძეგლები ლეკურ მიწაზე“ (გვ. 73).

XX ს-ის უდიდესი ორიენტალისტი, აკად. იგორ დიაკონოვი (1915-1999) სომხურსა და აქადურ ენებს შორის შორეულ ნათესაობასაც კი გამოიკვამის: „ნ. მკრტიჩიანის მიერ აქადური ენიდან ეტიმოლოგიურად გამოკვლეული 96 სიტყვიდან (უფრო სწორად, ასიდან ოთხ შემთხვევაში ორი სხვადასხვა სიტყვა ერთ ნომრად არის წარმოდგენილი) აქადური არც ერთი არ არის. ამდენად, შეიძლება ითქვას, აქადური ენის არეალი სომხურს არსად და არასდროს არ შეხება“ (გვ. 67).

სომეხი მეცნიერები კი ამ ენათა ნათესაობას თავგამოდებით ამტკიცებენ.

სომხური პარტიის „დაშნაკუთიუნის“ ტერორისტული საქმიანობის შესახებ არც თუ მცირე ინფორმაცია და მასალაა გამოქვეყ-

ნებული პრესაში. მოვიტანთ ბოსტონის უნივერსიტეტის პროფ. ანნა გეიფამანის სტატიიდან ერთ-ერთ ამონარიდს: „სომხური პარტია „დაშნაკცუთიუნი“ („კავშირი“) არის რუსეთის II CP კავკასიური ანალოგი. დაშნაკებს ტერორის ქვეშ ჰყავდა მთელი კავკასია. მდიდრებს აიძულებდნენ სოლიდური თანხა, 80 ათას მანეთამდე, გადაეცათ ამ პირებისათვის. ვინც მათ წინააღმდეგობას გაუწევდა და არ გადაიხდიდა, ადგილზევე კლავდნენ. შინაგან საქმეთა სამინისტროს მონაცემებით, კავკასიაში მარტო 1907 წელს მათ მოკლეს 1239 კაცი, 1253 კი დაჭრეს“ (გვ. 87).

ვფიქრობთ, მკითხველისთვის ძნელი არ იქნება დასკვნის გამოტანა, რა ტერორისტული პარტია არის დაშნაკცუთიუნი.

სომხები ვანის ტბის მიმდებარე ტერიტორიაზე მცხოვრები ქურთი მოსახლეობის შეგნებულ იგნორირებას ეწვეიან. ამის შესახებ წერს ავსტრალიაში მცხოვრები ქურთი მწერალი ტოსიე რაშიდი: „ვინც ასე თუ ისე იცნობს ახლო აღმოსავლეთის მოსახლეობას, კურმანჯები (ქურთები) ცხოვრობდნენ ვანის ტბის ჩრდილოეთ, დასავლეთ და სამხრეთ რეგიონებში. მაგრამ სომეხი ნაციონალისტების აზრით, ეს ტერიტორია არის სომხეთის და კურმანჯებმა აქ არ უნდა იცხოვრონ!“ (გვ. 93).

სომხებს უყვართ აღნიშვნა, რომ თბილისში სომხები რიცხო-ბრივად მეტნი იყვნენ ქართველებზე XIX ს-ში, მაგრამ გაგონებაც არ უნდათ, XVII-XVIII სს. ერევანი მუსულმანური ქალაქი რომ იყო. ეს დადასტურებულია მრავალ წერილობით წყაროში. ამის შესახებ აღნიშნავს მიჩიგანის უნივერსიტეტის პროფესორი როლანდ სიუნი, რომელიც, სხვათა შორის, სომხური წარმომავლობისა გახლავთ. იგი წერს: „ერევნის სახანოში 1827 წლამდე, პასკევიჩის მიერ ერევნის ციხე-სიმაგრის აღებამდე, ცხოვრობდა 87.000 მუსულმანი, ხოლო 20.000 კი იყო სომეხი“ (გვ. 95).

განსაკუთრებით მწვავე რეაქცია აქვთ სომხებს იმათ მიმართ, ვინც ეჭვის ქვეშ დააყენებს „გენოციდს“. ამ მხრივ საინტერესოა კანადელი ჟურნალისტის სკოტ ტეილორის სტატია „გამოგონილი „გენოციდი“ სომეხთა სავიზიტო ბარათი გახდა“. იგი წერს: „როცა ანტისომხური თეზისები გამოვაქვეყნე, ჩემს ოჯახს ფიზიკური ანგარისწორებით დაემუქრნენ. ამის გარდა, სომხური ლობი ყოველ ღონეს ხმარობდა, ამ სამუშაოს ჩამოეცილებინე.

მათი სწრაფვა, აღიარონ „სომეხთა გენოციდი“, სომეხთა სა-ვიზიტო ბარათი გახდა. ამით ცდილობენ, მიიქციონ მსოფლიოს ყურ-

ადლება, როგორც დაჩაგრულმა ხალხმა... სომხებს ძალიან უყვართ თავის წარმოჩენა, როგორც მრავალტანჯული ერისა. როცა ისინი ზვდებიან თურქებს ან აზერბაიჯანელებს, თავს განზე სწევენ. ჩემთან საუბარში მითხრეს, მთიანი ყარაბაღის სომხური ჯარის შენაერთებს ოსმალეთის არმიის წინააღმდეგ მებრძოლი სომეხი გენერლების სახელებს არქმევენ და ცდილობენ, ამის შესახებ მსოფლიო საზოგადოებამ შეიტყოს. ასე მალავდნენ სიმართლეს იმის შესახებ, რომ მათ შეთქმულება მოუწყვეს ოსმალურ თურქეთს და ასეულ ათასობით მშვიდობიანი თურქი რომ დახოცეს. სომხებს ძალიან სურთ, დევნილი ხალხის სტატუსი ჰქონდეთ, მაგრამ პირველივე შესაძლებლობის შემთხვევაში აზერბაიჯანელებს ანალოგიური გენოციდი მოუწყვეს 1992 წელს მთიან ყარაბაღში. მათ არ უნდათ, მსოფლიომ გაიგოს ამის შესახებ, იმიტომ რომ ამან შეიძლება დააზარალოს მათი, როგორც მრავალტანჯული ხალხის იმიჯი... 1915 წელს დახოცილების რიცხვს სომხური ლობი ყოველთვის ზრდის და აზვიადებს. პირველ ხანებში გენოციდის შედეგად დაღუპულთა რაოდენობა 300-600 ათასამდე მერყეობდა. უკანასკნელ წლებში გაიზარდა მილიონ ნახევრამდე, მაშინ როცა ოსმალურ თურქეთში სულ მილიონ ექვსასი სომეხი ცხოვრობდა. ეს რიცხვი რომ დაზუსტდეს, სომხები უნდა დათანხმდნენ თურქეთის მოთხოვნას და გახსნან თავიანთი არქივები. მაგრამ სომხები თავიანთი არქივის გახსნაზე პრინციპულად უარს ამბობენ. თუ ასე გაგრძელდა, დახოცილ სომეხთა რიცხვი გადაჭარბებს მეორე მსოფლიო ომში დაღუპულ ებრაელთა რაოდენობას. სომეხთა მიერ ეს შეთხზული პრეტენზია აღიზიანებთ ებრაელებს.

არცერთი ქვეყნის პარლამენტს არ აქვს იურიდიული და მორალური უფლება ცნოს ეს გამოგონილი „გენოციდი“. ამერიკის კონგრესი ვიდრე თურქეთს დაგმობს, სჯობია დაინტერესდეს, რა უფლებით გაანადგურეს მათ ინდიელები“ (გვ. 181).

სკოტ ტეილორი მართებულად შენიშნავს, რომ სომხები გენოციდზე გოდებენ, მაგრამ პირველსავე შემთხვევაში მთიან ყარაბაღში აზერბაიჯანელ მოსახლეობას იგივე მოუწყვესო. ალბათ მან არ იცის, რომ რუსეთ-საქართველოს ომის დროს აფხაზეთში, XIX ს-ში შემოსახლებულმა სომხებმა ჩამოაყალიბეს სომხური ბატალიონი, უწოდეს მარშალ ბაგრამიანის სახელი და აფხაზეთის მკვიდრ ქართველებს უწვავდნენ სახლ-კარს, სადისტურად აწამებდნენ და მასიურად ხოცავდნენ. ისინი უფრო სასტიკად ექცეოდნენ ქართვე-

ლებს, ვიდრე აფსუები და კაზაკები.³

ამერიკის პრეზიდენტის რეიგანის დაჯალებით პოლიტოლოგ რ. ბრიუს ფეინმა სპეციალური კვლევა ჩაატარა 1915 წლის სომეხთა გენოციდის შესახებ: „შევისწავლე ევროპის და ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო არქივებში დაცული მასალები. ამ კვლევის შედეგად დავადგინე, რომ ამ პერიოდში (1915-1918) უფრო მეტი თურქი იქნა მოკლული, ვიდრე სომეხი. აგრეთვე დავადგინე, რომ სომეხთა პრეტენზია გენოციდთან დაკავშირებით უსაფუძვლოა. ეს ზღაპარი — „სომეხთა გენოციდი“ თვითონ სომეხი ისტორიკოსების ფანტაზიის ნაყოფია... სომეხთა ბანდფორმირებებს ანატოლიის ტერიტორიაზე ორ მილიონზე მეტი თურქი ჰყავთ მოკლული“ (გვ. 185).

ვფიქრობთ, ბრიუს ფეინის დასკვნა ანგარიშგასაწევია.

ამერიკელი ისტორიკოსი და პოლიტოლოგი სამუელ უიზი სომეხების მიერ თურქეთის მიმართ ტერიტორიული პრეტენზიებისა და გენოციდისადმი მიძღვნილ სტატიაში „ფალსიფიცირებული სომეხთა გენოციდი“ წერს: „1915 წლის პარიზის კონფერენციამ მოისმინა სომეხთა პრეტენზია, მაგრამ ვერაფერი ვერ მიიღეს. დღეს სომეხები თხოულობენ, თურქებმა მათ მისცენ მილიარდი დოლარი და თურქული მიწები. ასეთი მოთხოვნა უბრალოდ უჭკუობაა. ეს გენოციდი იყო ფალსიფიცირებული. პირველი მსოფლიო ომის დროს, როცა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციამ უარყო და ფალსიფიცირებულია დღესაც... გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონფერენციამ 1948 წლის 9 დეკემბერს დაადგინა, რომ არავითარი „სომხური გენოციდი“ არ ყოფილა... სისულელეა მტკიცება იმისა, რომ თურქებმა გაჟლიტეს მილიონ ნახევარი სომეხი! როგორც ამერიკელი, ისე ბრიტანელი თვითმხილველები ამტკიცებენ, რომ არავითარი ჟლეტა და არავითარი გენოციდი არ ყოფილა... თურქეთში ვნახე სომეხები, ისინი კარგად ცხოვრობენ. აქვთ სრული თავისუფლება, ისე როგორც თურქებს. განსაკუთრებით მდიდრები არიან დიდი ქალაქის მცხოვრებნი. მათ აქვთ ბიზნესი და თურქებთან სრულ ჰარმონიაში არიან... რაც შეეხება ეროვნულ უმცირესობას, დღეს სომეხეთში დარჩა რაღაც ხუთი პროცენტი“ (გვ. 183-184).

ქურთი მწერალი ხასან ხან არაფა წერს: „1914 წელს რუსების მიერ თურქების სარკამიშთან დამარცხების შემდეგ, აქ შემოვიდა ე. წ. „მოხალისეთა პოლკი“, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა კავკასიის და

³ იხ. ბონდო არველაძე, თეიმურაზ მიბჩუანი, „ქართველთა ეთნოწმენდა აფხაზეთში და ბაგრამიანის სომხური ბატალიონი“, 2000. ქართ., რუს. და ინგ. ენაზე.

თურქეთის სომხები. მათ მეთაურობდა ნამდვილი კაციჭამია ვილაც ანდრანიკი, გაუგონარი მხეცობა ჩაიდინეს. 1915-1918 წლებში აღმოსავლეთის ვილაეთებში დახოცეს 600 ათასამდე ქურთი“ (გვ. 120).

ჟურნალისტი ტიერ ზარკონი ადასტურებს: „რუსების მიერ 1916 წელს ერზერუმის აღების შემდეგ სომეხთა მოხალისე რაზმებმა მუსულმანთა მასიური ჟლეტა ჩაატარეს“ (გვ. 47).

ალფრედ რაულინსონ — „სომხურმა ჯარმა გაძარცვა და გაანადგურა მუსლიმთა სოფლები. ამ დროს უწყვეტ ნაკადად მიედინებოდა მუსლიმ ლტოლვილთა ქარავნები, თურქი მოსახლეობა გარბოდა; და მიჰქონდათ, სახელდახელოდ რისი წაღებაც მოასწრეს... მუსლიმ მცხოვრებთა დიდი რაოდენობა დახოცეს სომხებმა. ისინი მათ აწამებდნენ და ჟლეტდნენ“ (გვ. 51).

სომეხ მეცნიერთა სწრაფვა ყველაფერში პირველობისაკენ, ბევრმა უცხოელმა მეცნიერმა აღნიშნა. მათაგან შეიძლება მოვიტანოთ მეცგერ ბრიუს მენონგის აზრი: „სომხეთი პრეტენზიას აცხადებს, რომ იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც ქრისტიანობა მიიღო. მაგრამ საეკლესიო გადმოცემებით არ არის დამტკიცებული, რომ სომხეთში ქრისტიანობა პირველად იქადაგეს მოციქულებმა თადეოზმა და ბართლომემ“ (გვ. 94).

სომეხთა თვითგანდიდებაზე მიუთითებს, აგრეთვე, ისტორიკოსი ვიქტორ შნილერმანი: „სომხები განსაკუთრებით ამაყობენ იმით, რომ ერევანი 30 წლით ძველია რომზე. მაგრამ ერევნის ტერიტორიაზე დღემდე არ არის აღმოჩენილი ურარტუს დროინდელი კულტურული ფენა“ (გვ. 13).

სომეხი მეცნიერების და პოლიტიკური მოღვაწეების მიერ სომეხი ხალხის წარმომავლობის და ისტორიის ფალსიფიკაცია მართო უცხოელმა მეცნიერებმა კი არ გამოიტანეს სააშკარაოზე, არამედ ამ ეროვნული თვითგანდიდების ავადმყოფური სენის წინააღმდეგ ზოგიერთმა ობიექტურად მოაზროვნე სომეხმა სწავლულმაც გაილაშქრა. ერთ-ერთი მათგანია პროფ. აზატ აღიაზარიანი. მას ეკუთვნის სტატია „ფსევდოპატრიოტიზმი არის სინდრომი, მცირერიცხოვანი ერების ავადმყოფობა“. ამ სტატიიდან მოვიტანთ ამონარიდს: „ჩვენი სიყვარული სამშობლოსადმი ხანდახან უცნაურად ვლინდება... ერევნელმა მეცნიერებმა მთელი კამპანია გააჩაღეს ლოს-ანჯელესის უნივერსიტეტის არმენოლოგიის კათედრის წევრების, ცნობილი მეცნიერების წინააღმდეგ. ესენია — რიჩარდ ჰოვანესიანი, ჩვენი აკადემიის წევრი და პიტერ კუი, ლოს-ანჯელესის „გრიგორ ნარეკა-

ლის“ სახელობის არმენოლოგიის კათედრის გამგე. ჩვენ მგრძნობიარენი ვართ ეროვნული საკითხის მიმართ, მაგრამ საჭიროა მას ჭკვიანურად მივუდგეთ. პიტერმა შეისწავლა სომხური ენა, მთელი თავისი ცხოვრების განმავლობაში იკვლევს სომხეთის ისტორიას და უცებ გახდა მოღალატე!.. ამბობენ, მას დოლარებს უხდის ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველო, თურქები და ასე შემდეგ. თუ ვინმე იტყვის, მოვსეს ხორენაცი არის არა V ს-ის ავტორი, არამედ არის VIII ს-ის ისტორიკოსი, მოღალატეა. რატომ? ასე რომ ფიქრობდნენ ჩვენი ისტორიკოსები წლების წინ, ამიტომ ისინი მოღალატეთა სიაში ჩაგწეროთ? მე პირადად ვემხრობი მოსაზრებას — ელიშე და ხორენაცი არიან V ს-ის ავტორები. მაგრამ თუ გამოითქვა სხვა მოსაზრება, მაშინ უნდა ვიკამათოთ, მეცნიერებაში სხვა გზა არ არსებობს... ოვანეს თუმანიანის პატრიოტიზმში ვერავითარ შემთხვევაში ეჭვს ვერ შეიტან, მაგრამ პირდაპირ წერს სომხურ კულტურაზე სპასრულის გაგლენის შესახებ, თუმანიანი იყო სულიერად თავისუფალი ადამიანი და არ ეშინოდა თავის აზრის გამოთქმის. მან ბრწყინვალედ იცოდა ჩვენი ისტორია და ეს რაღაც ისტორიული გაგლენა არ ამფოთებდა... ლოს-ანჯელესში მცხოვრებ სომეხთა ერთმა ჯგუფმა დაიწყო ხელმოწერების შეგროვება. ისინი ითხოვდნენ ოვანესიანის, კუის, სიუნის და სხვების არმენოლოგიის კათედრიდან განდევნას. ოვანესიანის და კუის მიმართ პატივისცემით ვარ განწყობილი, ხოლო სხვების შეხედულებებს არ ვიზიარებ, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ისინი უნდა გავანადგუროთ. თუნდაც მათ დოლარებს უხდიდეს (სსს. არ შეიძლება დავეშვათ ასეთ პრიმიტივიზმად. მათ უნდა შეიგნონ, ეს არის ამერიკა და არა საბჭოთა კავშირი. მეცნიერის ანათემაზე გადაცემა ბრძოლის მცდარი გზაა... ამტკიცებენ, რომ სომხური ანბანი ყველაზე საუკეთესოა მსოფლიო ანბანთა შორის. ეს არის პატრიოტიზმი? ამას არავინ სერიოზულად არ მიიღებს... სასაცილო მდგომარეობაში აღმოჩნდა ლოს-ანჯელესის სომეხთა ეს ჯგუფი. ისინი ამ მეცნიერებს აღანაშაულებენ, რომ ისინი კრემლის შეკვეთას ასრულებენ, მაგრამ თვითონ მოქმედებენ კრემლის მეთოდებით — დახურეთ, გადაეცით ანათემას, გამოაცხადეთ მოღალატედ და ა. შ. განა ყოველივე ამას რაიმე კავშირი აქვს პატრიოტიზმთან. თუმცა ისინი სომეხი ხალხის სახელით ლაპარაკობენ... განა დანაშაულია, პიტერი თვლის, მოვსეს ხორენაცი არის არა V ს-ის, არამედ VIII ს-ის ავტორი. ამ პატრიოტულ გაწამაწი-აში პიტერს მიაწერენ ისეთ აზრს, რომელიც მას არ გამოუთქვამს.

მაგ., „სასწაწრერ“-ი შექმნილია სპარსული „შაჰნამეს“ გავლენით. სინამდვილეში აღმოჩნდა, რომ ეს ასე არ არის. მათ ვერ გაიგეს. პიტერი ამბობს, სომხებს აქვთ ნატურალიზებული, თავიანთი ვარიანტი ნაწყვეტისა „შაჰ-ნამედან“, რომელიც არის შექმნილი „სასწაწრერის“ გავლენით. და ამით დამთავრდა“ (გვ. 217-218).

ჩვენი მხრივ, გვსურს აღვნიშნოთ, ამ სტატიის მიზანია, შევადგონოთ ახალგაზრდა სომეხ მეცნიერ-მკვლევარებს, ნუ მიბაძავენ მათ თანამემამულე ზოგიერთ სომეხ ფალსიფიკატორ ისტორიკოსს და კეთილსინდისიერად, ობიექტურად გამოიკვლიონ, როგორც სომხეთის ისტორია და კულტურა, ისე მათი ახლო მეზობელი ხალხების წარსული მემკვიდრეობა.

უნდა ახსოვდეთ, მეცნიერული სიმართლე სუბიექტურ შეხედულებებზე მაღლა დგას!

